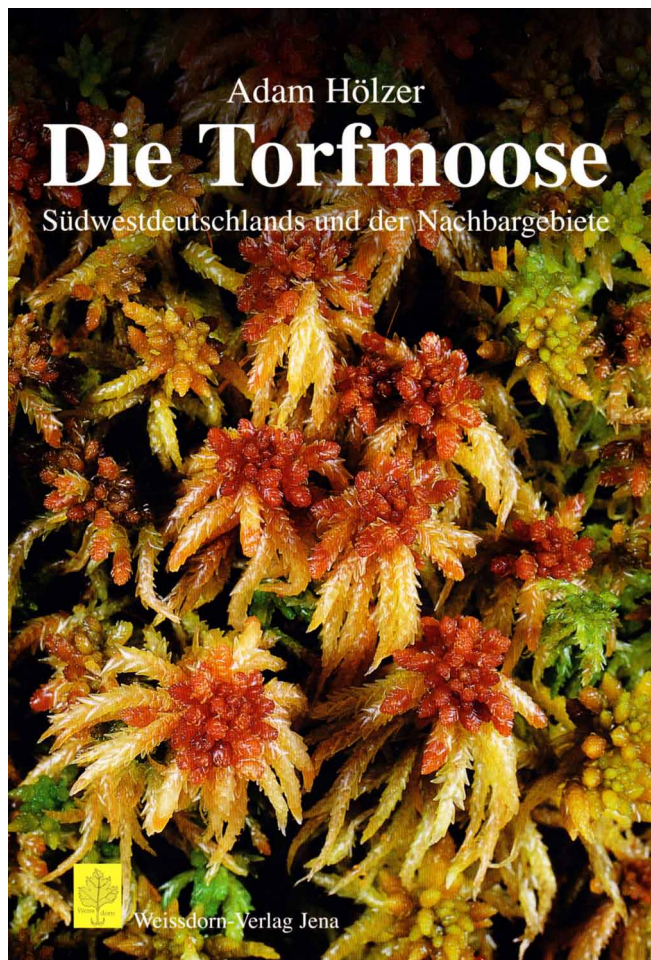

RECENZJE

Die Torfmoose Südwestdeutschlands und der Nachbargebiete

HÖLZER, A. 2010

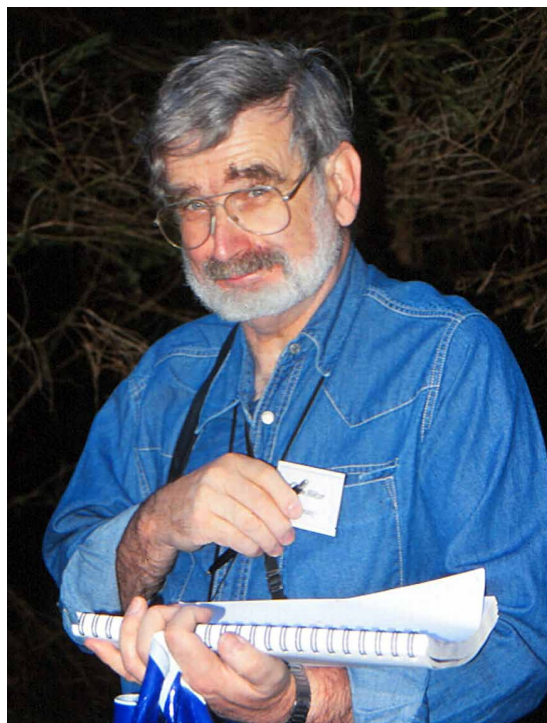
WEISSDORN-VERLAG JENA, 247 pp.

ISBN 978-3-936055-62-7

Kazimierz Tobolski

Zakład Biogeografii i Paleoeologii, Wydział Nauk Geograficznych i Geol., UAM, Poznań

Piśmiennictwo torfowiskowe, a w szczególności briologiczne zostało wzbogacone o nową i niezwykle pożyteczną, zarazem piękną książką o mchach torfowcach. Pomimo tytułowego zapewnienia, że opracowanie to odnosi się do mchów tej grupy, występujących w południowo-zachodniej części Niemiec i przylegających do nich obszarów przygranicznych, niewątpliwie wykaże swoją przydatność dla całej Środkowej Europy.

Fot. 1. Dr Adam Holzer podczas XXVIII Moorexkursion (2004) w Estonii (fot. K. Tobolski)

Autor, dr Adam Hölzer (fot. 1) jest długoletnim pracownikiem państwowego muzeum przyrodniczego (Staatliches Museum für Naturkunde) w Karlsruhe. Należy do wybitnych znawców zarówno grupy mchów torfowców (*Sphagnum*), jak i zagadnień torfowiskowych, w szczególności ich dziejów ujmowanych w paleoekologicznej perspektywie. Moje kontakty z tym wyróżniającym się badaczem obszarów mokradłowych trwają już od ponad trzydziestu lat, głównie za sprawą szwajcarskiej „Moorexkursion”, dorocznego spotkania międzynarodowego grona osób zainteresowanych postępowaniem interdyscyplinarnej tematyki badań jeziorno-torfowiskowych na uprzednio wybranym obszarze. Przy okazji należy dodać, że kolejna 35 „Moorexkursion – 2011” już po raz drugi (pierwsza przed dziesięcioma laty) odbędzie się w Polsce, tym razem w jej obszarze północno-wschodnim.¹

Estetycznie wydana książka sporej objętości (247 stron) została bogato ilustrowana wyrazistymi rycinami oraz licznymi fotografiami kolorowymi i czarno-białymi. Posiada przejrzysty podział na dziewięć ponumerowanych rozdziałów o bardzo różnej objętości. Z nich dwa główne o nazwach: część ogólna (nr 3 – Allgemeiner Teil) i część specjalistyczna (nr 4 – Spezieller Teil) zajmują ponad $\frac{3}{4}$ objętości książki, dlatego podzielono je na odpowiednie pod-

¹ Krajowym organizatorem tej „Moorexkursion” jest ponownie Zakład Biogeografii i Paleoeologii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, tym razem pod kierownictwem Pani prof. UAM dr hab. Krystyny Mileckiej

rozdziały. W rozdziale trzecim dwa pierwsze podrozdziały przynoszą zarys historii badań mchów torfowców (3.1) i przegląd najważniejszych form kopalnych (3.2), ekologię tej grupy mchów – ubogaconą wieloma interesującymi informacjami – mieści podrozdział 3.3, dodatkowo podzielony na część ogólną (3.3.1) i szczegółową (3.3.2), zawężoną do problematyki ekologicznego optimum mchów torfowców. Kolejny podrozdział (3.4) sygnalizuje tematykę subfosalnych znalezisk, między innymi opisując frapujące zagadnienie cyklicznej sukcesji. Dwa ostatnie podrozdziały odnoszą się do użytkowania mchów torfowców i torfów (3.5) oraz ich morfologii (3.6), uwypuklając zmienność tej grupy mchów. Podkreślić należy zwięzłość przedstawionych informacji, bowiem Autor zdołał je zmieścić na 25 stronach, dołączając do tekstu aż 28 ilustracji.

Całkiem odrębną postać przedstawia najbardziej rozległy, gdyż główny rozdział nr 4 prezentowanej książki, zawarty na stronach od 32 do 218. Pośród dziewięciu podrozdziałów, siedem z nich (4.3 – 4.9) Autor przeznaczył sekcjom rodzaju *Sphagnum*. Poprzedzają je (4.1) ważniejsze wskazówki odnoszące się do oznaczania taksonów oraz organizacji książki. Zakończeniem tego podrozdziału jest całostronicowa (s. 36) rycina, ilustrująca na przykładzie *Sphagnum fallax* terminy morfologiczne i anatomiczne. Na kolejnej stronie (s. 37) Autor zamieścił objaśnienia, podane zarówno pełnymi nazwami, jak i skrótami, lecz nie tylko – gdyż trzeba podkreślić fakt powtórzenia tych niemieckojęzycznych objaśnień także w języku angielskim. Dwujęzyczność obejmuje także wszystkie klucze, zarówno do sekcji, jak i w każdej sekcji ułatwiające oznaczenia wszystkich gatunków.

Właśnie następny podrozdział (4.2) jest w całości kluczem (także dwujęzycznym) do oznaczenia siedmiu sekcji. Oprócz sześciu rodzimych: *Sphagnum*, *Rigida*, *Acutifolia*, *Subsecunda*, *Squarrosa*, *Cuspidata* uwzględni także sekcję *Hemitheca* z gatunkiem *Sphagnum pylaesii*.² Dichotomiczny klucz o dobrze wyartykułowanym i jednoznacznym słownictwie został bogato ilustrowany trafnie dobranymi fotografiami tych detali morfologiczno-anatomicznych, na których zostały oparte główne cechy identyfikacyjne poszczególnych sekcji.

Pozostałe podrozdziały (4.3 – 4.9) mieszczące się na stronach 41-218 zawierają szczegółową charakterystykę mchów torfowców i wzmiankowane już klucze do ich oznaczenia. Przynoszą także bogatą ikonografię, która nie tylko wydatnie urozmaica poszczególne miejsca tekstu, ale również je mocno wspiera. Na podkreślenie zasługuje nie tylko obfitość, ale również jakość zdjęć, bowiem potrafią zachwyć mistrzowskie fotogramy (fotografie makro oraz krajo-brazowe). Przedsmak ich jakości może nieco przybliżyć reprodukcja obwoluty omawianej książki³.

² Występuje bardzo rzadko w Bretanii oraz w północno-zachodniej Hiszpanii, a najbliższej Europie w południowej Grenlandii.

³ Fotografie są dziełem Państwa Rasbach (doktor medycyny i dyplomowana biolog).

Szczegółowe opisy gatunków przynależne do każdej z siedmiu sekcji poprzedza zwięzła charakterystyka sekcji, uwzględniająca głównie cechy makroskopowe, zwłaszcza pokrój, sposób występowania (kępkowy, poduszkowy itp.), ponadto podkreśla podobieństwa i różnice z gatunkami innych sekcji, niekiedy jest wzmianka o autorze sekcji i ich współczesnych postaciach. W każdej sekcji bardzo szczegółowe opisy gatunków poprzedza ilustrowany klucz do ich oznaczenia. Opis każdego z gatunków Autor oparł na konsekwentnie powtarzającym się schemacie. Rozpoczyna go arabska cyfra – numer gatunku i jego łacińska nazwa wraz z aktualnym autorem. Poniżej jest wykaz synonimów i niemieckojęzyczna nazwa torfowca. Opisy gatunków są zawsze uszeregowane na następujące, zatytułowane części: morfologia, uwagi, ekologia, rozmieszczenie ogólne, rozmieszczenie w SW Niemczech i ostatnia część pt. „Siedlisko, zagrożenia, ochrona”. Zastosowany sposób opisu czyni go zwięzłym oraz łatwo porównywalnym z sąsiednimi, w czym duża rola przypada dobrze dobranym ilustracjom. Pokrój każdego taksonu w jego naturalnym usytuowaniu ilustruje zbliżenie fragmentu kępki dobrze uwypuklające kształt główki oraz szczytowych odgałęzień, a przede wszystkim ich kolorystykę. Opisy siedlisk niektórych gatunków przybliżają fotografie kilkunastu stanowisk. Integralnym składnikiem opisu każdego gatunku jest całostronicowa tablica czarno-białych fotografii, ukazująca wszystkie najważniejsze cechy opisywanego taksonu, morfologię liści łodyżkowych, przekroje poprzeczne przez komórki chlorofilowe (konsekwentnie przez Autora nazywane „chlorocyty”) i wodne („hyalocyty”), obrazy mikroskopowe górnej i dolnej, wypukłej oraz wklęsłej strony liści gałązkowych (zawsze cztery fotografie), ponadto pokrój i szczegóły morfologiczne liści łodygowych, kształt komórek na łodydze oraz przekroje poprzeczne przez łodygę i gałązki. Ekologia wymienia siedliska, amplitudę pH, ekologiczne preferencje względem kationów Ca i Mg jak i uwarunkowanie wybranych gatunków do wody gruntowej. Rozmieszczenie w SW Niemczech przedstawiają punktowe kartogramy na siatce kwadratów zgodnie z programem FLOREIN 5⁴. W dużej mierze pochodzą ze zbiorów Autora, ale też uwzględniają wcześniejsze notowania, sygnowane odpowiednim wycinkiem w kolistym oznakowaniu stanowiska.

Pozostałe rozdziały od 5 do 9, mieszczące się na stronach 219-247, przynoszą również ważne informacje, choć przeważnie w zbyt oszczędnej formie. Do najobszerniejszych należą rozdziały 5 i 7, zaś jednostronicowymi są 6 (Uwagi końcowe) i 8 (Słownik) z dwudziestoma specjalistycznymi terminami. Ostatni rozdział (9) zawiera wykaz gatunków oraz synonimów. Rozdział 5, zatytułowany „ocena występowania mchów torfowców w SW Niemczech” w gruncie rzeczy jest wprowadzeniem do tematyki biogeograficznej tej grupy mchów. Autor rozważa zarówno kartograficzne obrazy ich reprezentacji w tej części Niemiec w re-

⁴ Wydany przez niemiecką centralę kartografii florystycznej.

lacji do skali mapy, sposobu kartowania i reprezentatywności mchów torfowców, jak i skład gatunkowy w stosunku do opadów atmosferycznych, budowy geologicznej ujmowanej względem liczby stanowisk i kartograficznego obrazu poszczególnych gatunków (*Sphagnum subnitens*, *S. teres*, *S. contortum*, *S. warnstorffii*, *S. quinquefarium*). 7 – Wykaz literatury wśród 277 pozycji przytacza tylko dwie polskie (angielskojęzyczne) opublikowane w jednym z poznańskich wydawnictw naukowych.

W podsumowaniu pragnę wypowiedzieć słowa wielkiego uznania za piękną i wartościową książkę. Jest godnym naśladowania przykładem prezentacji o trudnej, lecz nadzwyczaj wartościowej grupie mchów torfowców. Autor w stopniu wysoce kompetentnym stworzył wielkie dzieło o znaczących walorach poznawczych oraz dydaktycznych tej swoistej grupy roślin zarodnikowych, co niewątpliwie zaowocuje jeszcze skuteczniejszym ich spopularyzowaniem, a także każe zwrócić baczniejszą uwagę na siedliska i ekosystemy, w których bytują.